

Medzi radnicou a kostolom: mestská škola v Bardejove v stredoveku

Mária Fedorčáková

vol. 6, 2017, 2, pp. 48-61

Between the Town Hall and the Church: the City School in Bardejov in the Middle Ages

This article describes the city school and education in Bardejov in the Middle Ages. The development of school and education in Bardejov was strongly connected to the local church. Despite the city's governance under the school, the education remained religious and teachers associated with ecclesiastical authorities. As the author points out, relation between schoolmaster and parish priest was not always respectable. The article explores educational level, social background and geographical origin of the individual lecturers. It focuses on the duties of students, especially within the liturgical life of the parish church. The role of the city and its contribution to the school is described on payments from the town account books.

Key words: School. Education. Church. Bardejov. Middle Ages.

„*Id quod quam diligentissime et naviter efficere decreveram: Non spe lucri aut pecunie, verum humanitate et equitate (...)*“ napísal v roku 1520 bardejovskej mestskej rade Servác, nádejný rektor bardejovskej školy. Jeho dva zachované listy neodrážajú len humanistické vzdelanie svojho autora, ale aj množstvo praktických problémov spojených s riadením mestskej školy. Jej stredoveká história stojí v tieni ranonovovekého obdobia, spojeného najmä s pôsobením rektora Leonarda Stöckela, vďaka ktorému sa mestská škola stala slávnou a vyhľadávanou v celom Uhorsku. Napriek významným spoločenským zmenám, ktoré priniesol humanizmus a reformácia, a ktoré sa pochopteľne vo veľkej miere dotkli aj oblasti vzdelávania, nemôže byť stredoveké obdobie vo vývine mestskej školy vnímané ako vzdelanostne a intelektuálne menejcenné. Je zrejmé, že pri jeho výskume disponujeme obmedzeným množstvom prameňov, ktoré však umožňujú – aj prostredníctvom komparácie poznatkov z iných miest – hľadať odpovede na základné otázky týkajúce sa fungovania školy a významu vzdelávania v stredovekom meste. Obrazne by sme mohli povedať, že stredoveká mestská škola stála medzi radnicou a kostolom, medzi svetom mešťanov a prostredím cirkvi. Odkrývanie väzieb na obe prostredia, ich kompetenčné strety a prieniky sa pokúsím načrtnúť v predloženej štúdií.

O počiatkoch vzdelávania a najstarších vzdelávacích inštitúciách v Bardejove nemáme dostatok údajov. Predpokladáme, že tak, ako v iných lokalitách, aj tu bolo vzdelávanie úzko spojené s farnosťou a klerikmi, ktorí v nej pôsobili. Najstaršie zmienky o bardejovskej farnosti a jej klerikoch máme doložené zo 14. storočia.¹ Ak v tomto

1 Vöbrec najstaršia zmienka o kostole sv. Egídia je z listiny o spore medzi nemeckými hostami z Prešova a cistercitmi z Bardejova z roku 1247. Samotná listina je z hľadiska otázky jej pravosti aj interpretácie stále predmetom výskumu. Najnovšie spracovanie tejto problematiky s prehľadom domácej a zahraničnej literatúry: KOPTÁK, Tomáš. *Cisterciti na Slovensku*. [Dizertačná práca]. Trnava: Filozofická fakulta TU, 2012, s. 38-64. Odhliadnuc od otázky fundácie kostola sv. Egídia, bardejovská farnosť existovala pred rokom 1320, pretože základné mestské privilégium obsahovalo ustanovenia týkajúce sa farára a desiatku. Najstarší známi farári boli Ján a Henrich, ktorí pôsobili v Bardejove v 30. rokoch 14. storočia. ULIČNÝ, Ferdinand. K dejinám Bardejova

období existovala pri tunajšej farnosti aj farská škola, nepochybne bola zameraná na napĺňanie bohoslužobných potrieb cirkvi.²

Otvorenou otázkou je vplyv rehoľných spoločenstiev na formovanie vzdelanosti. Pred rokom 1390 sa v meste usadili augustiniáni.³ Prínosom ich pôsobenia smerom k mestskej komunite bolo najmä skriptorium, ktoré vyhotovovalo knihy aj na objednávku mestskej rady.⁴ Znakom vyspelého intelektuálneho prostredia v Bardejove bola aj farská knižnica.⁵

Mestotvorný proces a emancipácia meštianskych komunít ovplyvnili aj oblasť vzdelávania. Tá prechádzala od 14. storočia transformáciou, keď pôvodne farské školy preberali pod svoj patronát mestské rady.⁶ V tomto období sa objavujú aj najstaršie písomné zmienky o pôsobení učiteľov v mestách,⁷ ktoré súvisia aj s počiatkom systematického vedenia mestských účtov.⁸ Súvislosť medzi rozvojom diplomatickej činnosti niektorých miest a počiatkami ich vzdelávacích inštitúcií nie je náhodná, práve vzdelaní jednotlivci pôsobiaci v prostredí mestských škôl mohli byť iniciátormi dôkladnej písomnej evidencie v prostredí mestskej kancelárie.⁹ Samotná mestská administratíva si vyžadovala písma znalých a vzdelaných jednotlivcov na rôznych stupňoch riadenia. Na začiatku novoveku už nebolo možné vykonávať akýkoľvek mestský úrad bez znalostí čítania, písania a počítania.¹⁰ Predpokladáme, že v Bardejove došlo k zriadeniu mestskej školy, alebo preneseniu patronátu z pôvodne farskej školy na mesto v období, keď sa orgány mestskej správy vyvinuli do svojej autonómnej podoby, teda približne v poslednej tretine 14. storočia.

Na čele mestskej školy stál rektor, ktorý zodpovedal za chod inštitúcie a za ďalšie osoby podieľajúce sa na pedagogickom procese. Keďže rektor školy väčšinou vykonával aj funkciu učiteľa, stredoveké pramene striktno nerozlišujú medzi termínmi *scholasticus* (*scolasticus*), *Schulmeister*, *moderator*, *magister* alebo *rector scholae* (*scole*). Najstaršia

v 13. a 14. storočí. In: FRICKÝ, Alexander (Ed.). *Šarišské múzeum v Bardejove 2*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 34.

2 VAJCIK, Peter. Nižšie školstvo na Slovensku v 15. – 16. storočí. In: HOLOTÍK, Ľudovít – VANTUCH, Anton (Eds.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 119.

3 SROKA, Andrzej Stanisław. *Bardejov v XV. storočí. Štúdie z dejín mesta*. Bratislava : Goralinga, 2011, s. 25-37. HUŤKA, Miroslav. *Augustiniáni na území stredovekého Slovenska (Uhorska)*. Ružomberok : Verbum, 2015, s. 158-177.

4 HUŤKA, M. *Augustiniáni...*, s. 164-165.

5 Jej vznik možno predpokladať už v 14. storočí, najstaršie záznamy sú z 15. storočia. KUZMÍK, Jozef. Knižnice na Slovensku v 15. a v 16. storočí. In: HOLOTÍK, Ľudovít – VANTUCH, Anton (Eds.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 424. Dejiny bardejovskej farskej knižnice spracoval: ÁBEL, Jenő. *A bártfai sz. – Egyed temploma könyvtárának története*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1885, 206 s.

6 Napríklad údaj o škole v meste Baia Mare z roku 1387 hovorí, že richtár a prisázníci majú povinnosť ustanoviť jedného schopného rektora, ktorý bude vyučovať žiakov. BÉKEFI, Remig. *A népoktatás története Magyarországon 1540-ig*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1906, s. 231.

7 BÉKEFI, R. *A népoktatás...*, s. 216-240.

8 Najstaršie zmienky o škole v Banskej Štiavnici sú z roku 1375, v Banskej Bystrici sa spomína učiteľ v účtoch z rokov 1393 – 1399, v Košiciach v rokoch 1394 a 1396. BÉKEFI, R. *A népoktatás...*, s. 232-233.

9 BLÁHOVÁ, Marie. Pražské školy předuniverzitního období. In: *Documenta pragensia*, 1993, roč. 11, s. 29-30.

10 SULITKOVÁ, Ludmila. Patriciát nebo vrchní vrstva? Zamyšlení nad charakterem horní vrstvy městského obyvatelstva v Brně v předbělohorském období. In: HRUBÁ, Michaela (Ed.). *Notum facimus universis collegis... K životnímu jubileu Ludmily Sulitkové*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 207.

zmienka o učiteľovi v Bardejove pochádza z mestskej účtovnej knihy z roku 1434.¹¹ Menoslov učiteľov pôsobiach v bardejovskej mestskej škole a základná chronologická os ich pôsobenia už boli spracované.¹² Preto sme venovali pozornosť otázkam, ktoré sa týkajú spoločenského postavenia stredovekého učiteľa, jeho vzdelania a kompetencií vo svetskom aj cirkevnom prostredí. Na základe zmienok v účtovných knihách sa pokúsime priblížiť aj k študentom mestskej školy, najmä z pohľadu ich povinností v mestskej farnosti.

Obsadzovanie funkcie učiteľa v stredovekej mestskej škole súviselo s migračnými pohybmi obyvateľstva a mestským prisťahovalectvom, ktoré nezahŕňalo len ľudí hľadajúcich uplatnenie v ekonomickej sfére mesta, ale aj vzdelancov a intelektuálov. Títo sa uchádzali o získanie úradov v mestskej správe, aby prostredníctvom nich prenikli medzi elitnú vrstvu mestského obyvateľstva.¹³ Väčšina učiteľov na bardejovskej mestskej škole nepochádzala z Bardejova, čo svedčí o tom, že predstavitelia mesta sa spoliehali na záujem vzdelaných cudzincov, alebo na kontakty, ktoré mali už v Bardejove pôsobiaci univerzitne vzdelaní jednotlivci, ako na to poukážeme neskôr. Tento prístup mestských autorít sa zmenil počas 16. storočia, keď sa cieľená politika mesta (aj pod vplyvom reformácie), zameriavala na podporu domácich študentov na ich univerzitných štúdiách s tým, aby sa po ich skončení vracali domov.¹⁴ Výnimkou bol azda bakalár Šimon, ktorý pôsobil v Bardejove okolo roku 1477 a v prameňoch sa objavuje ako syn bardejovského mešťana Mikuláša.¹⁵ Z Banskej Bystrice pochádzal Urban, ktorý pôsobil v Bardejove okolo roku 1478 a tiež Anton, mestský učiteľ okolo roku 1481.¹⁶ To, že v krátkom čase pôsobili v Bardejove dvaja banskobystrickí rodáci nemožno považovať za náhodu, ale výsledok existujúcich (hoci zatiaľ neodkrytých) sociálnych väzieb.¹⁷ Z ďalších, menovite známych rektorov školy, máme informácie o pôvode Valentína Ecka, ktorý pochádzal z bavorského mesta Lindau¹⁸ a Serváca, ktorý pochádzal zo Sibine alebo Sabinova (*de Cibirio*).¹⁹ Ostáva ešte osoba Mikuláša z Biecza, ktorý získal mestské právo v Bardejove

11 FEJÉRPATAKY, László. *Magyarországi városok régi számadáskönyvei*. Budapest: Magyar tudományos akadémia, 1885, s. 347.

12 BÉKEFI, R. *A népoktatás...*, s. 62-66. SROKA, Andrzej Stanisław. *Średniowieczny Bardiów i jego kontakty z Małopolską*. Kraków: Towarzystwo naukowe „Societas Vistulana”, 2010, s. 157-160.

13 Kritériá, ktorých splnenie umožňovalo jednotlivcovi zaradiť sa medzi vrchnú vrstvu mešťanov, nemuseli byť v priebehu storočí rovnaké. Vzdelanie sa však na prelome stredoveku a novoveku stáva jednou z významných podmienok uplatnenia jednotlivca v mestskej spoločnosti. Porovnaj: SULITKOVÁ, L. *Patriciát...*, s. 208.

14 O takomto prístupe svedčí korešpondencia medzi L. Stöckelom a mestskou radou Bardejova. HAJDUK, Andrej. *Leonard Stöckel. Život a dielo*. Bardejov: Cirkevný zbor ECAV na Slovensku Bardejov, 2010, s. 11-12. Aj v Košiciach môžeme o aktívnej podpore študentov zo strany mesta hovoriť až od polovice 16. storočia. Dovtedy podporovali miestnych študentov najmä bohatí jednotlivci, mešťania formou zbožných odkazov a rehoľa dominikánov. CAPROŞ, Iulia. *Students from Košice at foreign Universities before and during Reformation Period in Town*. Kiel: Solivagus-Verlag, 2013, s. 146-148.

15 Takto ho identifikuje S. A. Sroka a stotožňuje ho so Šimonom, ktorý sa zapísal do matriky krakovských študentov v roku 1451. SROKA, A. S. *Średniowieczny Bardiów...*, s. 159.

16 BÉKEFI, R. *A népoktatás...*, s. 63. Štátny archív (ďalej ŠA) v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, fond (ďalej f.) Magistrát mesta Bardejov (ďalej MMB), Listiny a listy, signatúra (ďalej sign.) 2068; sign. 2180.

17 Stredoveká mestská spoločnosť stála na systéme spoločenských a rodinných väzieb medzi jednotlivými vrstvami mestského obyvateľstva. Hoci sa o týchto väzbách pramene explicitne nezmiňujú, hrali zásadnú úlohu napríklad aj pri obsadzovaní funkcií v mestskej správe. Porovnaj: MUSÍLEK, Martin. *Patroni, klienti, príbuzní. Sociální svět Starého Města pražského ve 14. století*. Praha: Václav Žák – Casablanca, 2015, s. 178-243.

18 ŠKOVIERA, Daniel. *Bardejovčan Valentin Eccchius a jeho učebnica Ars Versificandi*. Bratislava: STIMUL, 2002, s. 21.

19 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4976; sign. 4983.

v roku 1438.²⁰ Podľa S. A. Sroka prevzal Mikuláš vedenie bardejovskej školy po tom, čo pôsobil ako rektor školy v meste Biecz.²¹ Register prijatí do meštianskeho stavu uvádza Mikuláša ako bývalého, starého (*antiquus*) rektora školy.²² Už v decembri toho istého roka vystupuje Mikuláš ako učiteľ v prospech svojho krajana Mikuláša Czarneho, novoprijatého meštana. Mikuláša v tom čase spomína ten istý prameň ako mestského notára.²³ V tom istom a nasledujúcom roku sa objavuje v mestských účtoch ako platený mestský zamestnanec.²⁴ Podľa môjho názoru z uvedených zmienok jednoznačne nevyplýva, že Mikuláš, po tom, čo opustil úrad rektoraestskej školy v Bieczí, prijal ten istý úrad v Bardejove. Z účtovných záznamov sa dozvedáme, že v Bardejove pôsobil od roku 1435²⁵ a mestské právo získal o tri roky neskôr. Ak by zastával úrad rektora školy v Bardejove, pisár by zrejme nemal dôvod túto skutočnosť zamlčať. Pôsobenie vo funkcii mestského notára skôr poukazuje na snahu o spoločenský vzostup, ktorý nemusel byť úspešný, keďže v tomto čase (roky 1438 – 1439) pôsobili v meste ako notári aj Maternus²⁶ a Peter Bochner z mesta Biecz.²⁷ Práve tam bolo súbežné pôsobenie vo funkciách rektora školy a notára bežné.²⁸ Obmedziť ho mohla mestská rada, ktorá brala do úvahy potrebyestskej školy a jej študentov.²⁹ Na príklade osoby Mikuláša z Biecza možno sledovať tendencie, ktoré boli pre pôsobenie stredovekých vzdelancov v mestských službách typické. Išlo najmä o snahu o spoločenský vzostup a prienik medzi mestské elity, na čo mal poslúžiť týmto adeptom úrad v mestskej správe, najčastejšie mestský notariát. Príkladom úspešného vzdelanca v mestských službách, ktorý sa prepracoval až medzi mestskú elitu je humanista Valentín Eck, ktorý sa stal rektorom bardejovskej školy v roku 1518 a v nasledujúcom roku dosiahol aj post mestského notára.³⁰ Cez členstvo v mestskej rade sa dostal až k postu mestského richtára, ktorý zastával opakovane v dvadsiatych, tridsiatych a napokon aj na začiatku päťdesiatych rokov 16. storočia.³¹

Z pohľadu jednotlivca, ktorý sa usiloval o kariéru v mestskej správe, nepredstavoval úrad rektora školy lukratívne zamestnanie, o čom svedčí aj vysoká fluktuácia osôb na tomto poste. Mestská škola bola pre mnohých absolventov univerzity iba prestupnou

20 SROKA, Andrzej Stanisław. Registre prijatí do meštianskeho stavu v Bardejove z rokov 1432 – 1450 a 1462 – 1488. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, 2010, roč. 9-10, s. 359. SUPRONIUK, Jarostaw. Biecka skota parafialna w XV – XVI wieku. In: MALIKOWSKA, Halina – ZAREMBSKA, Hanna (Eds.). *Ecclesia et civitas. Kościół i życie religijne w mieście średniowiecznym*. Warszawa : Instytut Historii PAN, 2002, s. 210.

21 SROKA, A. S. *Średniowieczny Bardiów...*, s. 158-159.

22 SROKA, A. S. *Registre prijatí...*, s. 359.

23 „*Nicolaus antiquus rector scolaram de Byecz protunc notarius civitatis (...)*” SROKA, A. S. *Registre prijatí...*, s.360.

24 V roku 1438 sú platby pre Mikuláša uvádzané: „*Nicolao antiquo rectori scolaram de Beycz (...)*” FEJÉRPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 400. Takisto ho uvádza záznam z roku 1435. FEJÉRPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 433. SROKA, A. S. *Średniowieczny Bardiów...*, s. 158.

25 FEJÉRPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 433. Ešte v roku 1434 ho evidujú záznamy ako rektora školy v Bieczí. SROKA, A. S. *Średniowieczny Bardiów...*, s. 158.

26 FEJÉRPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 389.

27 FEJÉRPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 403.

28 Porovnaj: SUPRONIUK, J. *Biecka...*, s. 213.

29 SUPRONIUK, J. *Biecka...*, s. 213.

30 ŠKOVIERA, D. *Bardejovčan...*, s. 23.

31 ŠKOVIERA, D. *Bardejovčan...*, s. 26-27.

stanicou na ceste za ďalším vzdelaním alebo kariérou v mestských službách.³² Pôsobenie v mestskej škole neprinášalo ani dostatočné finančné ohodnotenie.³³ Presné vyhodnotenie dát týkajúcich sa platu učiteľa mestskej školy je ťažko uskutočniteľné z toho dôvodu, že ich evidencia sa nenachádzala v bežnej evidencii mestských zamestnancov.³⁴ Aj v tejto rovine vidno istú nejednoznačnosť postavenia mestského učiteľa – síce mu mesto finančne aj v naturáliách prispievalo na živobytie, avšak časť jeho života a povinností sa odohrávala v cirkevnej sfére a pod dohľadom miestneho farára, ktorý bol zodpovedný aj za platby za služby v tejto oblasti. Okrem výučby študentov boli pre mestského učiteľa zdrojom finančných prostriedkov aj niektoré špecifické úkony v rámci cirkevnej a liturgickej praxe, na ktorých sa osobne podieľal. Bolo to najmä čítanie žalmov zo žaltára (*pro lectura psalterii, de psalterio*)³⁵ pri rôznych príležitostiach (napríklad čítanie žalmu pri hrobe).³⁶ Koncom stredoveku sa finančná situácia mestského učiteľa zlepšovala aj vďaka pravidelným finančným príspevkom zo strany mesta.³⁷

V otázke vzdelanostnej štruktúry učiteľov bardejovskej školy vystupuje do popredia Krakovská univerzita ako intelektuálne a vzdelanostné centrum, ktoré poskytovalo vzdelanie väčšine študentov z oblasti dnešného východného Slovenska.³⁸ Zo samotného Bardejova študoval do roku 1526 v Krakove 67 študentov z celkového zisteného počtu 71 univerzitných študentov.³⁹ Okrem obchodných kontaktov, ktoré sa pretavili aj do spoločenských a rodinných väzieb medzi mešťanmi z Krakova a mešťanmi význam-

32 V 16. storočí prešli učiteľským povoláním asi tri štvrtiny univerzitných absolventov, ale iba pätina z nich v ňom zotrvala. HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 480.

33 HOFFMANN, F. *Středověké město...*, s. 480-481.

34 Snaha o vyhodnocovanie ekonomických ukazovateľov, napríklad platov mestských zamestnancov, musí vychádzať z dôkladného poznania vedenia systému účtovných kníh mesta. Ten sa v prípade Bardejova odlišoval v prvej a druhej polovici 15. storočia, odkedy môžeme sledovať evidenciu mestských zamestnancov aj klerikov v hlavných účtovných knihách mesta. Aj v prípade najstaršieho údaja o platbe 1000 denárov pre mestského učiteľa ide s najväčšou pravdepodobnosťou o mimoriadny výdavok, nie pravidelný plat. Tento bol zrejme evidovaný v inej mestskej knihe, možno v tej, ktorú predmetná účtovná kniha spomína ako „*liber parvus*“. Zmienka o nej pochádza z roku 1437. FEJÉRPATAKY, L. *Magyarországi...*, s. 380. Do úvahy prichádza aj možnosť, že v tomto období ešte mestský učiteľ nepoberal pravidelný plat, ale žil z darov a vykonávania rôznych služieb v meste a farnosti. Porovnaj: HOFFMANN, F. *Středověké město...*, s. 480. Potreba samostatnej evidencie finančných prostriedkov vynakladaných najmä na opravy a prestavby farského kostola priniesla od roku 1448 vedenie účtovných kníh kostola sv. Egídia, ktoré obsahujú aj údaje o mestskej škole a mestskom učiteľovi. ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign.1649; sign. 1681. Systematickejšiu evidenciu platieb pre mestského učiteľa obsahujú hlavné účtovné knihy mesta z prvej polovice 16. storočia. Napríklad: ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1700.

35 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1702, fol. 10v; sign. 1672, fol. 1.

36 BÉKEFI, R. *A népoktatás...*, s. 367. Čítanie a recitovanie žalmov patrilo medzi základné prvky výučby v stredovekých školách. SHEFFLER, David. *Schools and Schooling in Late Medieval Germany*. Regensburg, 1250 – 1500. Leiden. Boston : Brill, 2008, s. 98-99.

37 „*Scolasticum in subsidio (...)*“ ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 75v; fol. 125r; fol. 152r.

38 CAPROŠ, I. *Students from Košice...*, s. 79-80. HORVÁTH, Pavel. Študenti zo Slovenska na krakovskej univerzite v 15. a v prvej polovici 16. storočia. In: HOLOTÍK, Ludovít – VANTUCH, Anton (Eds.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 165.

39 SZÖGI, László – KÓNYA, Peter. *Sáros megyei diákok az Európai egyetemeken 1387 – 1918. Šarišskí študenti na európskych univerzitách 1387 – 1918*. Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára és Levéltára; Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrnohistorického výskumu Prešovskej univerzity, 2012, s. 161.

ných uhorských miest,⁴⁰ môžeme sledovať aj väzby medzi študentmi a absolventmi univerzity. Tieto vytvárali sieť kontaktov, ktorá mohla poslúžiť aj predstaviteľom miest na hľadanie vhodných adeptov do úradov v mestskej správe. Nie je náhoda, že všetci učitelia pôsobiaci na bardejovskej škole, u ktorých sme mali k dispozícii informácie o ich štúdiu, študovali na Krakovskej univerzite.

Do procesu hľadania a výberu vhodného kandidáta na miesto rektora školy umožňuje nahliadnúť korešpondencia bardejovského farára Augustína Eckela, ktorý poslal mestskej rade v Bardejove dva listy zo svojho pobytu v Krakove.⁴¹ V prvom liste sa farár sťažuje na to, že mu mesto neposlalo peniaze a tak si musel požičať od bakalára Šimona, „ktorý bol našim učiteľom“.⁴² Z listu teda vyplýva, že v čase, keď sa Augustín Eckel nachádzal v Krakove, už Šimon v Bardejove nepôsobil, ale zrejme sa vrátil na svoje univerzitné pôsobisko, možno kvôli pokračovaniu svojich univerzitných štúdií. Farár Augustín bol do Krakova vyslaný, aby našiel medzi tamojšími absolventmi vhodného adepta na uprázdnené miesto po Šimonovi. Keďže bol sám absolventom tejto univerzity, pohyboval sa v známom prostredí.⁴³ Okrem plnenia tejto úlohy posielal v liste bardejovskej mestskej rade aj informácie o politickej situácii v meste.⁴⁴ V druhom liste hneď na začiatku oznamuje mestskej rade, že našiel vhodného adepta na miesto učiteľa – Urbana z Banskej Bystrice, ktorého vybral na základe odporúčaní viacerých majstrov, ktorí ho poznajú.⁴⁵ Zároveň ich prosí, aby nového učiteľa prijali v dobrom a odovzdali mu školu podľa starého zvyku s kňazom Andrejom (ktorý bol v tom čase na mieste Augustína Eckela) a kazateľom Ambrózom.⁴⁶ Zmieňuje sa aj o Matejovi Gürtlerovi, ktorého mal rektor Urban prijať ako svojho kantora a pomocníka (*succentor*).⁴⁷ Z uvedených skutočností vyplýva, že hľadanie vhodných adeptov na post mestského učiteľa prebiehalo v akademickom prostredí, pričom predstavitelia mesta využívali existujúce väzby na geograficky blízku univerzitu a jej absolventov. Úloha, ktorú mal v tomto procese mestský farár, vyplývala priamo z jeho kompetencií nad mestským učiteľom, o ktorých ešte bude reč.

Ďalším rektorom bardejovskej školy, spojeným s Krakovskou univerzitou bol Servác. Za rektora mestskej školy bol zvolený v roku 1520, v čase pobytu Valentína Ecka v Krakove (roky 1520 – 1521).⁴⁸ Servác napísal mestskej rade v Bardejove z Krakova dva listy.⁴⁹ Z listu datovaného v septembri 1520 vyplýva, že bol zvolený za rektora školy, avšak napriek snahe ujať sa čím skôr úradu, došlo k odkladu jeho príchodu.⁵⁰ Kým nepríde,

40 NOGA, Zdzisław. Vzťahy medzi Krakovom a Košicami v 16. storočí. In: HAJDUOVÁ, Mária – BARTOŠ, Martin (Eds.). *Košice v súradniciach európskych dejín*. Košice : Mesto Košice; Archív mesta Košice, s. 155-161.

41 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2024; sign. 2068. Podľa inventára sú listy datované okolo rokov 1477 a 1478, avšak nevylučujeme ani možnosť, že vznikli počas jedného pobytu v Krakove.

42 „*der unser Schulmeister ist gewest (...)*“ ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2024.

43 SROKA, A. S. *Średniowieczny Bardiów...*, s. 224.

44 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2024.

45 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2068.

46 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2068.

47 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2068.

48 ŠKOVIERA, D. *Bardejovčan...*, s. 23.

49 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4976; sign. 4983.

50 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4976.

mal sa o študentov v mestskej škole starať kantor.⁵¹ Keďže v tom čase v Krakove zúrila epidémia, ktorá ohrozovala aj Bardejov, Servác prosí mestskú radu, aby mu dali vedieť, či má prísť, alebo radšej zostať na mieste.⁵² Z druhého listu z októbra toho istého roka vyplýva, že Servác naďalej ostal v Krakove kvôli epidémiám a potvrdzuje svoj záujem o vedenie mestskej školy v Bardejove.⁵³ Ďalšie správy o ňom, ani o jeho príchode do Bardejova sa nám zatiaľ nepodarilo nájsť. V oboch listoch vystupuje magister Václav, pôsobiaci v Krakove, ako kľúčová osoba pre sprostredkovanie a obsadenie Serváca do funkcie rektora bardejovskej školy. Servác ho nazýva svojim preceptorom.⁵⁴ Intenzívne bol s Krakovskou univerzitou spojený Valentín Eck, ktorý tu získal titul bakalára umení, krátko vyučoval poetiku a aj po svojom odchode z Krakova udržiaval s tamojšími vzdelancami úzke kontakty.⁵⁵ Krátku zmienku o pôsobení bardejovského učiteľa v Krakove obsahuje list z roku 1504, v ktorom kaplán Jeremiáš z mesta Brzeg okrem iného spomína aj Jána Hechmana pochádzajúceho z Reichenbachu (sliezsky Dzierżoniów?) „*ktorý bol kedysi vaším učiteľom a teraz je v Krakove*“.⁵⁶ Spojenie s krakovským prostredím mal aj bakalár Anton z Banskej Bystrice, pôsobiaci ako súkromný učiteľ detí krakovského mešťana a obchodníka Jána Clettnera, ktorý mal intenzívne kontakty s Bardejovom.⁵⁷

Uvedená korešpondencia objasňuje aj štruktúru mestskej školy a spôsob ustanovenia jej jednotlivých členov. Ako sme už uviedli, hľadanie vhodných adeptov prebiehalo prostredníctvom osôb, ktoré mali dobré kontakty s bardejovskou mestskou radou, aj väzby na intelektuálne prostredie. Po oslovení a súhlase adepta vybraného na post rektora nasledovalo jeho schválenie (zvolenie) mestskou radou. Takto bol napríklad Servác ustanovený za rektora školy ešte pred svojim príchodom.⁵⁸ Preskúmané pramene poukazujú aj na uzavretie zmluvy, podobne, ako v prípade ďalších mestských zamestnancov.⁵⁹ Z bardejovského prostredia sa takáto zmluva nezachovala, hoci zmienku o nej máme v Servácovom liste.⁶⁰ Znenie takejto zmluvy máme k dispozícii z Kežmarku, z polovice 15. storočia.⁶¹ Špecifikuje niektoré dary zo strany mesta (naturálne predstavujú tri objemové miery pšenice alebo oziminy), aj výslovne uvádza povinnosti učiteľa, medzi ktorými patril spev kánonických hodínok so študentmi počas oktávy vybraných sviatkov.⁶²

Okrem kompetencií mestskej rady pri výbere a schvaľovaní budúceho rektora školy, svoje právomoci nad ním vykonával aj mestský farár. Keď Augustín Eckel píše senátorom

51 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4976.

52 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4976.

53 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4983.

54 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4983.

55 ŠKOVIERA, D. *Bardejovčan...*, s. 22-23.

56 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 3768.

57 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2180. SROKA, A. S. *Średniowieczny Bardziów...*, s. 120.

58 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4983.

59 FEDORČÁKOVÁ, Mária. Správa mestských zariadení a mestskí zamestnanci v Bardejove do roku 1526. In: *Mesto a dejiny*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 7-8.

60 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4976.

61 BÉKEFI, R. *A népoktatás...*, s. 275.

62 BÉKEFI, R. *A népoktatás...*, s. 275.

o prijatí nového rektora školy, spomína aj starý zvyk odovzdania školy učiteľovi spolu s miestnymi klerikmi,⁶³ ktorý mohol mať ceremoniálny ráz.

Právomoci mestského farára nad školou a učiteľom však neboli len symbolické, ich reálna podoba sa odráža v písomnostiach, ktoré upravovali kompetenčné vzťahy medzi mestom a farnosťou. V roku 1437 spísal verejný notár Maternus z Fulneku inštrument, ktorý upravoval vzťahy medzi mestom a správcom mestskej farnosti Kristiánom.⁶⁴ Išlo o stanovenie konkrétnych povinností farára a kaplánov pri liturgickej praxi vo farnosti a o finančnú výpomoc pre farára zo strany mesta.⁶⁵ Učiteľa sa týka ustanovenie, podľa ktorého má mestský farár povinnosť hradiť jeho výdavky a poskytovať mu stravu.⁶⁶ Listina presne stanovila, aké typy omši mal slúžiť mestský farár a akým spôsobom sa mal učiteľ s chrámovým zborom podieľať na liturgii. Z textu vyplýva aj to, že účinkovanie školského zboru na niektorých typoch omši spôsobilo zanedbávanie štúdia a preto sa mestský farár rozhodol, že pri slávnostiach postačí pri speve niekto z kaplánov s učiteľom a štyrmi alebo piatimi staršími študentmi školy.⁶⁷ Ďalším dokumentom, ktorý umožňuje nahliadnuť do vzťahov medzi mestom a správcom farnosti je mestský štatút, pravdepodobne z druhej polovice 15. storočia.⁶⁸ Dôvodom spísania tohto dokumentu boli pretrvávajúce rozbroje medzi spomenutými stránkami, ktoré mali byť takýmto spôsobom urovnané.⁶⁹ Štatút obsahuje ustanovenie o tom, že pri svojom stole má mestský farár povinnosť živiť okrem kaplánov a kazateľa aj mestského učiteľa.⁷⁰ Ďalšie zachované písomnosti ukazujú, že mestský farár toto nariadenie nedodržiaval. Na začiatku 16. storočia nadobudol spor medzi mestom a farárom kvôli stravovaniu rektora školy také rozmery, že bol predložený panovníkovi a ten vydal v roku 1505 v tejto veci dve listiny.⁷¹ V prvej listine vyčíta bardejovskému farárovi, že nedodržiaval starý zvyk, ktorí zachovávali jeho predchodcovia a nechcel pri svojom stole držať a živiť ani rektora školy, ani kaplánov, na čo mu mešťania poskytovali príjem.⁷² Preto nariaďuje „*aby rektor školy mal vždy pri stole farára potrebné živobytie*“.⁷³ Zdá sa, že kráľovské nariadenie sa minulo účinkom, pretože v decembri 1505 vydal kráľ Vladislav II. Jagelovský ďalšiu listinu, ktorej tón je tvrdší.⁷⁴ Vyčíta adresátovi jeho opovržlivosť a nariaďuje mu, aby dodržiaval spomenutý zvyk, inak mu panovník odníme farnosť a dá

63 Ako sme už uviedli, Augustína v tom čase zastupovali kňaz Andrej a kazateľ Ambróz. ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, sign. 2068.

64 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, sign. 313. SROKA, A. S. *Średniowieczny Bardiów...*, s. 158. FEDORČÁKOVÁ, Mária. Pramene k dejinám cirkevnej správy v Bardejove v stredoveku. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, 2015, roč. 14-15, s. 119-120. SEDLÁK, Peter. Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva od počiatkov do roku 1804. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 82.

65 FEDORČÁKOVÁ, M. *Pramene...*, s. 119-120.

66 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, sign. 313. FEDORČÁKOVÁ, M. *Pramene...*, s. 119.

67 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 313.

68 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 1989.

69 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 1989. FEDORČÁKOVÁ, M. *Pramene...*, s.121.

70 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 1989.

71 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 3894; sign. 3904.

72 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 3894.

73 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 3894.

74 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 3904.

ju inému.⁷⁵ Je pomerne náročné presne interpretovať okolnosti tohto sporu. Nevieme, či dôvodom odopretia stravy pri farárovom stole bol nedostatok finančných prostriedkov – ako sa uvádza v oboch listinách, na tento účel dostával podľa starého zvyku farár príjmy od farníkov. Tieto príjmy spomína listina z roku 1437 – išlo o 20 zlatých a základinu, viazanú na slúženie omší zvaných *aurora*, ktorú predstavoval hnutelný majetok v podobe lúk, polí a rybníkov.⁷⁶ Táto suma sa v priebehu storočia nezmenila, naopak, počet stravníkov pri farárovom stole rástol – predmetné listiny zo začiatku 16. storočia uvádzajú povinnosť stravovať okrem rektora školy aj jedenástich kaplánov,⁷⁷ kým v prvej tretine 15. storočia to boli štyria kapláni, učiteľ a kazateľ.⁷⁸ Týchto 20 zlatých nepredstavovalo jediný finančný príjem mestského farára.⁷⁹ Zdá sa však, že okrem objektívnych skutočností mohol k sporu prispieť aj samotný mestský farár Ján Menlen (Mendel), ktorý sa z doteraz preskúmaných prameňov javí ako kontroverzná osobnosť.⁸⁰ Napokon mesto v roku 1506 vyplatilo učiteľovi Jurajovi sumu 7 zlatých ako kompenzáciu za to, že počas celého roka mu nebola poskytnutá strava pri farárovom stole.⁸¹ Okrem článku o stravovaní obsahuje mestský štatút ešte jedno ustanovenie týkajúce sa vzťahu mestského farára k učiteľovi. Podľa neho nesmel mestský farár prijať nikoho za učiteľa (a kazateľa) bez vedomia richtára a mestskej rady a podobne ich nesmel ani prepustiť, ustanoviac ich podľa starých práv a zvyklostí.⁸² V týchto súvislostiach treba ešte podotknúť, že v tomto období bolo mnoho učiteľov na mestských školách klerikmi, často s nižším svätením.⁸³

Keď Augustín Eckel posíla v už zmienenom liste Bardejovčanom adepta na miesto učiteľa, nazýva ho „*duchovným správcom Vašich detí a cirkvi*“.⁸⁴ Náplň práce mestského učiteľa, či konkrétny obsah a priebeh vzdelávania žiakov v mestskej škole v stredoveku možno rekonštruovať iba z ojedinelých zmienok. Predpokladá sa, že študenti sa učili čítať, písať, spievať a základy latinčiny, pričom úroveň ich vedomostí závisela

75 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 3904.

76 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 313. FEDORČÁKOVÁ, M. *Pramene...*, s. 119.

77 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 3904. Tento počet zahŕňal s najväčšou pravdepodobnosťou všetkých kňazov pôsobiach vo farnosti – teda správcov oltárov, kazateľa, kaplánov. Účtovné záznamy v hlavnej mestskej účtovnej knihe uvádzajú v roku 1505 okrem mestského farára mená ďalších siedmich klerikov, šiestim z nich boli vyplácané finančné prostriedky zo zbožných odkazov mešťanov. ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 99 r-v. Pre porovnanie – v Trnave bolo na konci 15. storočia až pätnásť oltárnych základín. RÁBIK, Vladimír. *Mestská kniha príjmov trnavskej farnosti sv. Mikuláša z roku 1495*. Trnava: Filozofická fakulta TU v Trnave, 2006, s. 65.

78 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 1989.

79 Ešte pred vydaním listiny v roku 1437 mesto prispievalo farárovi na slúženie „*missa aurora*“, v roku 1424 to bola suma 24 zlatých. V roku 1433 darovalo mesto farárovi 13 zlatých, aby „*tým lepšie žil na fare v týchto časoch*“. FEJÉRPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 206, 323. V roku 1506 bolo mestskému farárovi vyplatených spolu 30 zlatých a ďalších 16 za slúženie „*aurory*“. ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 125 v.

80 Svedčí o tom zachovaný dokument z vyšetrovania Jána Menlena cirkevným súdom kvôli urážkam na adresu členov pivovarnického cechu v Bardejove. FEDORČÁKOVÁ, M. *Pramene...*, s. 122-123.

81 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 125v. SROKA, A. S. *Średniowieczny Bardiów...*, s. 159.

82 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 1989.

83 HOFFMANN, F. *Středověké město...*, s. 479-480.

84 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2068.

od vzdelanostnej úrovne učiteľa.⁸⁵ Veľký význam mala účasť učiteľa a študentov na bohoslužobnom živote miestnej cirkvi. Kostol a škola boli centrami hudobnej kultúry, učiteľ a kantor sa spolu so študentmi podieľali na hudobných produkciách v chráme, ktoré boli súčasťou bežného liturgického života, aj na slávnostiach, ceremóniách, svadbách, či pohreboch.⁸⁶ Popri rozvíjaní jednohlasného latinského spevu sa približne od 15. storočia objavujú v mestskom prostredí aj viachlasné diela.⁸⁷ Práve výučba spevu patrila do kompetencie kantora, prípadne jeho pomocníka (*succentor, subcantor*).⁸⁸ So žiakmi nacvičoval liturgické spevy ku konkrétnym sviatkom a nedeliám.⁸⁹ Z dostupných prameňov vieme, že v bardejovskej škole pôsobilo viacero kantorov, ktorí niekedy zastupovali aj učiteľa v čase jeho neprítomnosti.⁹⁰ V Košiciach sa zachovala listina, ktorá špecifikuje povinnosti organistu, kantora, rektora školy a študentov vo vzťahu k liturgickej praxi v miestnej farnosti, ktorej iniciátorom bol päťkostolský biskup Juraj Szatmáry.⁹¹ Podľa tejto listiny mali zbormajster s kaplánmi a žiakmi školy spievať pred hlavnou omšou v dome *Te Deum laudamus* so sprievodom organa.⁹² Okrem toho spievali aj pri pozdvíhaní eucharistie a každý deň sa spevom zúčastňovalo omše v kaplnke sv. Michala desať školákov.⁹³ Účasť študentov bardejovskej školy na liturgickej praxi a ceremonijnom živote v mestskej farnosti odrážajú aj mestské účty. V roku 1502 zaplatilo mesto študentom za to, „že predchádzali so spevom pred oltárnou sviatosťou“.⁹⁴ Okrem spevu sa študenti zúčastňovali na zvonení, alebo pohrebných ceremóniách. Na konci stredoveku sú v mestských knihách časté platby za stráženie pri hrobe (*scolarius sepulchrum custodientibus*).⁹⁵ Počas Veľkej noci sa konala stráž pri Pánovom hrobe, počas ktorej čítal učiteľ žalmy.⁹⁶ Ďalšou možnosťou, ako získať finančné prostriedky bolo zvonenie, ktoré vykonávali študenti pri rôznych príležitostiach.⁹⁷ V účtovných knihách mesta nachádzame záznamy o platbách študentom aj učiteľovi za tzv. rekordácie – spev žalmov pred domami bohatých mešťanov.⁹⁸ Bol to spôsob, ako získať finančné prostriedky pre mestskú školu. Medzi študentmi bardejovskej školy sa vyskytovali aj mendíci, konkrétne v roku 1525 sa dvaja podieľali na strážení Božieho hrobu.⁹⁹

85 VAJCIK, P. *Nižšie školstvo...*, s. 120.

86 RYBARIČ, Richard. *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I*. Bratislava : OPUS, 1984, s. 40.

87 RYBARIČ, R. *Dejiny...*, s. 27, 35.

88 MEŠČANOVÁ, Andrea. Pohľad na kultúru renesančného mesta – vzdelanci a hudobníci v Košiciach v 16. storočí. In: *(Ne)zabudnutí dejatelia hudobného života Košíc a regiónu I. Kapitoly z dejín hudobnej kultúry v Košiciach XI*. Košice : Hudobná spoločnosť Hemerkovcov, 2011, s. 5.

89 MEŠČANOVÁ, A. *Pohľad na kultúru...*, s. 6.

90 Napríklad ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 4976; sign 2068.

91 MEŠČANOVÁ, A. *Pohľad na kultúru...*, s. 6-7.

92 MEŠČANOVÁ, A. *Pohľad na kultúru...*, s. 6.

93 MEŠČANOVÁ, A. *Pohľad na kultúru...*, s. 6-7.

94 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 28r.

95 BÉKEFI, R. *A népokatás...*, s. 367.

96 BÉKEFI, R. *A népokatás...*, s. 367.

97 Napríklad v roku 1511 počas sviatku sv. Egídia. ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 77r.

98 RYBARIČ, R. *Dejiny...*, s. 43. ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 53v; fol. 163r.

99 BÉKEFI, R. *A népokatás...*, s. 367.

Chudobní študenti vykonávali rôzne služby spojené s liturgickým životom cirkvi vo väčšej miere než ostatní, nakoľko boli existenčne závislí od platieb za takéto úkony.¹⁰⁰

Hoci o tom nemáme priame informácie, domnievame sa, že podobne, ako v iných mestách, aj v Bardejove sa vzdelávali deti z rôznych vrstiev mestskej spoločnosti, dokonca aj deti poddaných.¹⁰¹ Napriek rôznym prístupom k otázke detstva a jeho vnímania stredovekým človekom, nadobúdalo vzdelanie v mestskej spoločnosti stále väčší význam a pod vplyvom humanizmu sa začalo považovať za nutnosť.¹⁰² Deti majetných mešťanov boli vzdelávané skôr doma, súkromnými učiteľmi, o čom svedčí už spomenutý list krakovských mešťanov.¹⁰³ Aj Valentín Eck začínal svoju pedagogickú kariéru ako súkromný učiteľ dcéry Alexeja Turza.¹⁰⁴ K starostlivosti o deti v škole prispievalo aj mesto – pravidelnou účtovnou položkou sú výdavky na raňajšie jedlo pre žiakov.¹⁰⁵ Dôležitou výbavou školy bola piecka, ktorú mesto opravovalo na svoje náklady.¹⁰⁶ Na podporu študentov mestskej školy pamätali niektorí mešťania vo svojich testamentoch. V roku 1504 vyplatilo mesto finančný obnos pre študentov mestskej školy z odkazu mešťianky Neiserovej, ktorá venovala peniaze na rôzne charitatívne ciele.¹⁰⁷ Treba však povedať, že takéto odkazy neboli v skúmanom období časté.

Finančné prostriedky a starostlivosť o jej údržbu si vyžadovala aj budova mestskej školy. V mestských účtoch nájdeme zaznamenané výdavky na brvná, škridle a šindel,¹⁰⁸ tehly,¹⁰⁹ či výplatu stolárovi za zhotovenie tabule (alebo stola) do školy.¹¹⁰ Mesto sa staralo aj o údržbu a hygienu v mestskej škole. V roku 1502 dalo vybieliť miestnosť v škole.¹¹¹ Samotná budova mestskej školy sa nachádzala v blízkosti farského kostola, s najväčšou pravdepodobnosťou na tom istom mieste, kde stojí dnes budova humanistického gymnázia.¹¹² Vzhľadom na poznatky z iných miest môžeme predpokladať, že budova mestskej školy bola postavená v priebehu 15. storočia.¹¹³ Hoci o jej postavení nemáme konkrétny záznam, práve spomenuté výdavky na brvná, škridle, šindel a tehly, ktoré boli zaznamenané v účtovnej knihe kostola sv. Egídia okolo roku 1450 potvrdzujú túto hypotézu. V tomto období totiž prebiehali rozsiahle práce na prestavbe chrámu

100 Porovnaj: SHEFFLER, D. *Schools and Schooling...*, s. 96.

101 BLÁHOVÁ, M. *Pražské školy...*, s. 30.

102 CHORVÁTOVÁ, Hana. Deti a detstvo vo včasnem stredoveku. In: *Documenta pragensia*, 2012, roč. 31, s. 50-51.

103 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2180.

104 ŠKOVIERA, D. *Bardejovčan...*, s. 23.

105 Napríklad v roku 1502 činili 1 zlatý. ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 29v.

106 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 51r.

107 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 40v.

108 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 17r.

109 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 26v.

110 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 24r.

111 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 28 r.

112 V účtovných záznamoch sú opravy na kostole sv. Egídia lokalizované „*versus Scholam (...)*“. ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 104r.

113 Napríklad v Prešove preukázal pamiatkový výskum existenciu budovy mestskej školy z 15. storočia. PETRANSKÁ, Darina. Stará mestská škola v Prešove vo svetle objavov architektonicko-historického výskumu. In: DOMENOVÁ, Marcela (Ed.). *Z dejín mesta Prešova a jeho obyvateľov (osobnosti – udalosti – pamiatky)*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2012, s. 106-107. Zmienka o postavení školy v Levoči sa nachádza v liste majstra Juraja Steinmetzera bardejovskej mestskej rade z roku 1464. MISKOVSZKY, Viktor. *Bártfa középkori műemlékei*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1879, s. 15.

sv. Egídia, ktoré realizoval majster Mikuláš.¹¹⁴ Zdá sa, že prítomnosť majstrov tesárov, kamenárov, robotníkov a stavebného materiálu bola využitá aj na výstavbu (alebo prestavbu) mestskej školy. Z účtovných záznamov v roku 1449 vyplýva, že pri škole pracovali nádenníci.¹¹⁵ Z roku 1450 máme zmienku o izbičke v budove školy, v roku 1452 bola vybudovaná piecka.¹¹⁶ Dodnes zachovaná podoba humanistického gymnázia je výsledkom stavebnej činnosti v neskorších obdobiach.¹¹⁷

Ako sme sa pokúsili načrtnúť v predloženej štúdii, mestská škola, jej učitelia a študenti reprezentovali intelektuálny a kultúrny element v živote mesta. Často prezentovaný pohľad na novovekú humanistickú školu v Bardejove ako výsledok spolupôsobenia konfesijných podmienok (reformácia) a osobnostného vkladu L. Stöckela pôsobí vo vzťahu k predchádzajúcemu obdobiu diskontinuitne. Ako sme už zdôraznili v úvode, stredoveké obdobie vo vývine mestskej školy a vôbec intelektuálneho prostredia v Bardejove nemôžeme považovať za menejcenné preto, že o ňom máme málo zachovaných zmienok. Naopak, bez kontinuity humanisticky vzdelaných rektorov a priazne mestského magistrátu by sa bardejovská mestská škola sotva mohla stať na začiatku novoveku kultúrnym a intelektuálnym centrom Uhorska. Okolnosti tohto vývinu, aj širšie súvislosti týkajúce sa vzdelanostného a kultúrneho života mesta sú výzvou pre ďalší výskum.

ZOZNAM ARCHÍVNYCH FONDŮV

Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, fond Magistrát mesta Bardejov, Listiny, Listy, Knihy 1319 – 1526

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ÁBEL, Jenő. *A bártfai sz. – Egyed temploma könyvtárának története*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1885, 206 s.

BÉKEFI, Remig. *A népoktatás története Magyarországon 1540-ig*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1906, 558 s.

BLÁHOVÁ, Marie. Pražské školy předuniverzitního období. In: *Documenta pragensia*, 1993, roč. 11, s. 26-39.

CAPROŠ, Iulia. *Students from Košice at foreign Universities before and during Reformation Period in Town*. Kiel : Solivagus-Verlag, 2013, 426 s.

ČOVAN, Miroslav. *Historické nápisy zo Šariša do roku 1650. Corpus inscriptionum Slovaciae I. Nápisy na Slovensku I*. Martin : Miroslav Čovan, 2016, 336 s.

CHORVÁTOVÁ, Hana. Deti a detstvo vo včasnóm stredoveku. In: *Documenta pragensia*, 2012, roč. 31, s. 49-72.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Pramene k dejinám cirkevnej správy v Bardejove v stredoveku. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, 2015, roč.14-15, s. 111-124.

114 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 4r-13r.

115 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 23r.

116 ŠA v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 17r, 42v.

117 Podľa M. Čovana je rok 1538 na fasáde budovy humanistického gymnázia chýbný, jej postavenie datuje do roku 1508. ČOVAN, Miroslav. *Historické nápisy zo Šariša do roku 1650. Corpus inscriptionum Slovaciae I. Nápisy na Slovensku I*. Martin : Miroslav Čovan, 2016, s. 96-97. Tento údaj uvádza aj P. Kónya bez citácie na literatúru alebo pramene. SZÖGI, L. – KÓNYA, P. *Sáros megyei diákok...*, s. 86. Toto tvrdenie zatiaľ nemá oporu v stredovekých písomnostiach, v mestských účtovných knihách z tohto obdobia niet zmienky o stavebnej aktivite týkajúcej sa mestskej školy. Logickým argumentom proti tomuto datovaniu je aj skutočnosť, že v tom čase sa mesto podieľalo na výstavbe radnice, ktorá bola finančne a organizačne nákladným projektom. Nielen samotná výstavba radnice, ale aj bežné stavebné úpravy na mestských a sakrálnych objektoch boli podrobne evidované v mestských účtovných knihách, čo vylučuje, že by výdavky takéhoto charakteru „vypadli“ z mestskej evidencie.

- FEDORČÁKOVÁ, Mária. Správa mestských zariadení a mestskí zamestnanci v Bardejove do roku 1526. In: *Mesto a dejiny*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 6-27.
- FEJÉRPATÁKY, László. *Magyarországi városok régi számadáskönyvei*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1885, 682 s.
- HAJDUK, Andrej. *Leonard Stöckel. Život a dielo*. Bardejov : Cirkevný zbor ECAV na Slovensku Bardejov, 2010, 141 s.
- HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 712 s.
- HORVÁTH, Pavel. Študenti zo Slovenska na krakovskej univerzite v 15. a v prvej polovici 16. storočia. In: HOLOTÍK, Ľudovít – VANTUCH, Anton (Eds.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 162-172.
- HUŤKA, Miroslav. *Augustiniáni na území stredovekého Slovenska (Uhorska)*. Ružomberok : Verbum, 2015, 246 s.
- KOPTÁK, Tomáš. *Cisterciiti na Slovensku*. [Dizertačná práca]. Trnava : Filozofická fakulta TU, 2012, 275 s.
- KUZMÍK, Jozef. Knižnice na Slovensku v 15. a v 16. storočí. In: HOLOTÍK, Ľudovít – VANTUCH, Anton (Eds.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 416-435.
- MEŠČANOVÁ, Andrea. Pohľad na kultúru renesančného mesta – vzdelanci a hudobníci v Košiciach v 16. storočí. In: *(Ne)zabudnutí dejatelia hudobného života Košíc a regiónu I. Kapitoly z dejín hudobnej kultúry v Košiciach XI*. Košice : Hudobná spoločnosť Hemerkovcov, 2011, s. 5-18.
- MYSKOVSZKY, Viktor. *Bártfa középkori műemlékei I*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1879, 146 s.
- MUSÍLEK, Martin. *Patroni, klienti, príbuzní. Sociální svět Starého Města pražského ve 14. století*. Praha : Václav Žák – Casablanca, 2015, 358 s.
- NOGA, Zdisław. Vzťahy medzi Krakovom a Košicami v 16. storočí. In: HAJDUOVÁ, Mária – BARTOŠ, Martin (Eds.). *Košice v súradniciach európskych dejín*. Košice : Mesto Košice; Archív mesta Košice, s. 155-161.
- PETRANSKÁ, Darina. Stará mestská škola v Prešove vo svetle objavov architektonicko-historického výskumu. In: DOMENOVÁ, Marcela (Ed.). *Z dejín mesta Prešova a jeho obyvateľov (osobnosti – udalosti – pamiatky)*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2012, s. 105-122.
- RÁBIK, Vladimír. *Mestská kniha príjmov trnavskej farnosti sv. Mikuláša z roku 1495*. Trnava : Filozofická fakulta TU v Trnave, 2006, 366 s.
- RYBARIČ, Richard. *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I*. Bratislava : OPUS, 1984, 231 s.
- SHEFFLER, David. *Schools and Schooling in Late Medieval Germany*. Regensburg, 1250 – 1500. Leiden. Boston : Brill, 2008, 417 s.
- SROKA, Andrzej Stanisław. *Bardejov v XV. storočí. Štúdie z dejín mesta*. Bratislava : Goralinga, 2011, 122 s.
- SROKA, Andrzej Stanisław. *Średniowieczny Bardiów i jego kontakty z Matopolską*. Kraków : Towarzystwo naukowe „Societas Vistulana“, 2010, 327 s.
- SROKA, Andrzej Stanisław. Registre prijatí do meštianskeho stavu v Bardejove z rokov 1432 – 1450 a 1462 – 1488. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, 2010, roč. 9-10, s. 349-381.
- SULITKOVÁ, Ludmila. Patriciát nebo vrchní vrstva? Zamyšlení nad charakterem horní vrstvy městského obyvatelstva v Brně v předbělohorském období. In: HRUBÁ, Michaela (Ed.). *Notum facimus universis collegis... K životnímu jubileu Ludmily Sulitkové*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 203-218.
- SUPRONIUK, Jarosław. Biecka škola parafialna XV – XVI wieku. In: MALIKOWSKA, Halina – ZAREMBSKA, Hanna (Eds.). *Ecclesia et civitas. Kościół i życie religijne w miesiące średniowiecznym*. Warszawa : Instytut Historii PAN, 2002, s. 209-216.
- SZŐGI, László – KÓNYA, Peter. *Sáros megyei diákok az Európai egyetemeken 1387 – 1918. Šarišskí študenti na európskych univerzitách 1387 – 1918*. Budapest : Eötvös

Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára és Levéltára; Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrnohistorického výskumu Prešovskej univerzity, 2012, 410 s.

ŠKOVIERA, Daniel. *Bardejovčan Valentin Eccchius a jeho učebnica Ars Versificandi*.

Bratislava : STIMUL, 2002, 189 s.

ULIČNÝ, Ferdinand. K dejinám Bardejova v 13. a 14. storočí. In: FRICKÝ, Alexander (Ed.).

Šarišské múzeum v Bardejove 2. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 23-36.

VAJCIK, Peter. Nižšie školstvo na Slovensku v 15. – 16. storočí. In: HOLOTÍK, Ľudovít – VANTUCH, Anton (Eds.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*.

Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 118-127.